

Сарнацький О.П.

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізького національного технічного університету

Мигловець Н.О.

студентка
Запорізького національного технічного університету

БАЛТІЙСЬКО-ЧОРНОМОРСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ІНТЕГРАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті аналізується значення Балтійсько-Чорноморського регіону для економіки України через призму глобалізаційних процесів. Розглянуто можливість створення Балто-Чорноморського Союзу як альтернативного інтеграційного об'єднання в Європі. Обґрунтовано актуальність союзу для країн регіону. Окреслено роль БЧС у зовнішньоекономічній діяльності України. Висвітлено перспективи посилення зовнішньоекономічних зв'язків та зміцнення позицій України на міжнародній арені за участі в БЧС.

Ключові слова: Балтійсько-Чорноморський регіон, Україна, інтеграційне об'єднання, Балто-Чорноморський Союз, Інтермаріум.

В статье анализируется значение Балто-Черноморского региона для экономики Украины через призму глобализационных процессов. Рассмотрена возможность создания Балто-Черноморского Союза как альтернативного объединения в Европе. Обоснована актуальность союза для стран региона. Очерчена роль БЧС во внешнеэкономической деятельности Украины. Освещены перспективы усиления внешнеэкономических связей и укрепления позиций Украины на международной арене при участии в БЧС.

Ключевые слова: Балто-Черноморский регион, Украина, интеграционное объединение, Балто-Черноморский Союз, Интермаруим.

The article analyzes the value of the Baltic-Black Sea region for the Ukrainian economy through the prism of globalization processes. The possibility of creating the Baltic-Black Sea Union as an alternative integration association in Europe is considered. The relevance of the union for the countries of the region is substantiated. The role of the BSSU in the foreign economic activity of Ukraine is outlined. The prospects of strengthening of foreign economic relations and strengthening of Ukraine's positions on the international arena with participation in the BSSU are highlighted.

Keywords: Baltic-Black Sea region, Ukraine, integration association, Baltic-Black Sea Union, Intermarium.

Постановка проблеми. У реаліях сучасного світу неможливе існування країни без активної зовнішньополітичної та економічної діяльності. Головним завданням для будь-якої держави насамперед має стати власний вибір вектора співробітництва й інтеграції у світі. Сьогодні Україна опинилася на межі двох потужних міжнародних акторів: Російської Федерації і так званого Західного Світу. Неспроможність влади до недавнього обрати конкретний напрям інтеграції та можливість пріоритетного саме в ньому розвитку власних міжнародних відносин стала причиною виникнення конфліктів, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Нині є багато критики як щодо євроінтеграції, так і щодо проросійських поглядів. Тому виникає потреба у формуванні нових геополітичних напрямів. У такому контексті має місце вивчення потенціалу Балто-Чорноморського регіону (БЧР) і створення Балто-Чорноморського Союзу (БЧС) як альтернативного інтеграційного вектора для України. Саме такий погляд на вирішення цього питання є сьогодні актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема Балто-Чорноморського співробітництва досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них – Ю. Липа [1], Б. Левик [2], О. Волович [3], Б. Гаврилишин [5],

А. Умланд [6], Г. Тенді [7], П. Кулар [8] та інші. У своїх працях ці науковці розглядали і продовжують розглядати можливості посилення співробітництва між країнами Балто-Чорноморського регіону, переваги і недоліки такого співробітництва та наслідки, які можуть виникнути як в економічному, так і у політичному і соціальному житті країн-учасниць такого співробітництва.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників, що стосуються Балтійсько-Чорноморського співробітництва, питання про створення Балто-Чорноморського Союзу як альтернативного інтеграційного вектора для України досліджене недостатньо.

Мета дослідження. Головною метою цієї розвідки є спроба висвітлити значення Балто-Чорноморського співробітництва для України та обґрунтування актуальності створення у цьому регіоні Балто-Чорноморського Союзу як альтернативного інтеграційного вектора для неї у нових історичних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні глобалізаційні виклики створюють умови для пошуку нових інтеграційних угруповань, що стануть на противагу наявним геополітичним лідерам – Західному світу та Росії. За сучасного економічного, політичного та безпекового стану України, який склався в геополітичних умовах сьогодення, постала необхідність розвитку і поглиблення співробітництва і на регіональному рівні.

Тоді як Європейський Союз, стабільність якого похитнулася через BREXIT, зайнятий безуспішним вирішенням проблем біженців та тероризму, а Російська Федерація, граючи на західних протиріччях, все більше поширює свій вплив у світі, ідея створення альянсу в Балто-Чорноморському регіоні стає як ніколи актуальною.

Поняття Балто-Чорноморського співробітництва не є новим. Його витоки починаються ще раніше часів Київської Русі у формі так званого шляху «із варяг у греки». На той час він відігравав одну з ключових ролей у появі та існуванні Київської Русі. Адже саме завдяки цьому шляху в V – XII ст. розвивалися і процвітали міста, які будувалися на шляху купців, а Київ набув геополітичної ваги. Шлях також сприяв розвитку внутрішньої торгівлі та мав велике значення в налагодженні зв'язків між окремими східнослов'янськими племенами та об'єднанні їх навколо Києва. З часом проект Балто-Чорноморського співробітництва зазна-

вав структурних змін, але сутність залишалась одна – економічне та геополітичне об'єднання країн між Балтійським та Чорним морями для досягнення ними економічного зростання, а також безпеки.

Після Першої світової війни, у важкий для Європи час, а також після становлення більшовицької влади в Росії питання створення альянсу країн Балто-Чорноморського регіону набирає нових обертів. У 1919–1920 рр. цю ідею обговорюють не тільки в Україні, але й за її межами, насамперед у Польщі. Так, перший маршал Польщі Юзеф Пілсудський на виступах у Сенаті наголошував на тому, що покладатися на «старий» Захід вже не актуально, на цей час безпека його країни залежить від країн, які би стали буферною зоною між Польщею та Росією. Геополітичний союз країн між Балтійським та Чорним морями, на його думку, зміг би зупинити російську експансію на захід. Він висунув концепцію партнерського блоку «Міжмор'я» («Інтермаріум»), яка і сьогодні гаряче обговорюється в політичних колах.

Однак, перебуваючи у складі Радянського Союзу, Україна не могла реалізувати таке співробітництво, тому до розпаду СРСР ідеї Балто-Чорноморського альянсу залишаються тільки в теорії.

Після здобуття незалежності Україна починає формувати зовнішньополітичні та економічні вектори, і питання Балто-Чорноморського співробітництва відновлюється. Вже 1993 р. український Інститут трансформації суспільства розпочав дослідження потенційних можливостей і переваг Балто-Чорноморського партнерства. Після закінчення «холодної війни» на офіційному рівні вперше про відновлення Балто-Чорноморського співробітництва з участю України висловився колишній президент Литви Альгірдас Бразаускас на саміті 1997 р. у Вільнюсі [4].

Наприкінці 1999 р. відбулася конференція «Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI ст. без розподільчих ліній». На конференції були присутні представники не тільки держав Балто-Чорноморського регіону, а й великих світових лідерів та міжнародних організацій. Все це сприяло створенню нових міжнародних організацій у регіоні, таких як ГУАМ, Організація чорноморської економічної співпраці (ОЧЕС), Співдружність демократичного вибору, які розширювали Балто-Чорноморський регіон каспійським, середземноморським та адриатичним просторами. Нові регіональні утво-

рення показали економічну ефективність і значущість для розвитку регіону і тим самим дали новий поштовх для обговорення створення Балто-Чорноморського Союзу у складі України, Польщі, Литви, Латвії, Естонії, а також Болгарії, Румунії, Грузії та Молдови.

Сьогодні ідея створення Інтермаріума, як і сто років назад, є актуальною.

Як зазначає кандидат історичних наук Б. Левик, транзитне розташування Балто-Чорноморського регіону викликає геополітичний інтерес у геоekonomічних блоків і великих держав. Більшість ініціаторів Балто-Чорноморського Союзу розглядають його як регіональний проект, який несе економічно-транзитне навантаження. Однак цілком зрозуміло, що економіка може функціонувати лише в благополучному безпековому середовищі. У широкому трактуванні БЧС має економічну, комунікативну й оборонну складові частини [2].

Виходячи з цього, найбільш важливим аспектом існування БЧС є соціально-економічне співробітництво. Незважаючи на проєвропейську орієнтацію України з часів її незалежності, головним торговельним партнером завжди була Російська Федерація. Після Революції Гідності Україна починає шукати нових партнерів. Торівля із Західною Європою є проблематичною для України через законодавство, митні обмеження та невідповідність стандартів якості. За участі у Балто-Чорноморському Союзі Україна мала б можливість знайти надійних партнерів у межах такого альянсу, що поліпшило би стан української економіки.

Що стосується інших країн Балто-Чорноморського регіону, то для них таке співробітництво також є вигідним. З одного боку, країни БЧР мають відчутну залежність від російських природних ресурсів, а з іншого – відіграють роль ринків збуту сировини та дешевої робочої сили для ЄС. Адже вони не можуть повною мірою конкурувати з більш розвиненими країнами, такими як Німеччина, Франція, Італія.

Таким чином, економічна співпраця в межах Балто-Чорноморського регіону дасть змогу будувати власну економічну політику в регіоні, а транзитне положення між Європою та Азією надасть більшої значущості Союзу в світі.

Участь Туреччини у Балто-Чорноморському союзі є ключовою для виходу країн Балтії та України до Середземного моря, а також Північної Африки і Близького Сходу. Співпраця з Туреччиною в межах нового утворення дасть

можливості розвитку металургійної промисловості, а також вирішення питань у сфері екології. Вона також дасть змогу постачати нафту з Близького Сходу до Європи та Прибалтики. За такого союзу можлива ідея повернення до будівництва трансконтинентального газопроводу «Іран – Європа», де Україна, можливо, буде виступати транзитним центром.

Професор лондонського університету City University A. Райлі вказує на перспективи енергетичної співпраці у межах Балтійсько-Чорноморського регіону. Він стверджує, що на базі українських газогонів (загальною протяжністю приблизно 40 тис. км) та найбільших газових сховищ у Європі можна створити потужний газовий торговельний центр (хаб). А. Райлі також вважає перспективним видобуток сланцевого газу на заході України та в Польщі. Якщо цим обом країнам вдасться об'єднати зусилля і вони спільно почнуть видобувати сланцевий газ, то цей проект забезпечить значні дивіденди і дасть змогу позбутися газової залежності від Росії [9].

Сучасна Україна географічно залишається поміж Сходом і Заходом. Це надзвичайно вигідне геополітичне розташування, яке до сьогодні повною мірою ще не реалізоване [2]. За умови БЧС Україна стане його транзитним центром, а тоді, як і за часів Київської Русі, зможе отримувати вигоду від такого географічного положення. При цьому суттєво могла би зрости не тільки економіка України, але й значущість її як держави у геополітичному просторі.

На думку дослідника О. Воловича, у разі створення Балто-Чорноморського об'єднання посилення економічного співробітництва його країн-учасників може виражатися у спрощенні ведення бізнесу на спільному економічному просторі, в спільних енергетичних, логістичних та інфраструктурних проєктах, які би сприяли економічному розвитку регіону. Відновлення транзитно-транспортної, економічної, енергетичної, фінансової, торговельної та соціальної кооперації між країнами Балто-Чорноморського регіону дасть їм змогу підвищити свій економічний потенціал та обороноздатність [3].

Ще одним прагненням не тільки для України, але й для інших країн регіону є безпековий аспект співпраці. Так, польський геостратег Ю. Сжип у своїх працях стверджує, що співробітництво Балто-Чорноморського регіону в сфері оборони відіграє ключову роль для Польщі, а коридор Гданськ-Одеса має стратегічне

значення за потенційних загроз зі Сходу. Тому підтримка цього проекту Польщею зумовлює, на його думку, одне з найважливіших питань – недопущення Росії до її кордонів.

Наявність спірних інтересів Туреччини і Росії ставить першу також на бік України. Тому спільність інтересів країн Балто-Чорноморського регіону також може дати підстави для створення нового військово-економічного та політичного союзу на території Східної Європи. При цьому широке військово-співробітництво дасть змогу об'єднати досвід потенційних країн-учасниць, що може значно підвищити якість військових сил кожної з них.

Отже, військовий союз між країнами Балтійського та Чорноморського регіонів міг би бути найефективнішим способом збереження та зміцнення безпеки кожної країни Східної Європи. З огляду на сучасні стосунки Києва і Москви, які й у майбутньому також можуть мати місце, та ненадійність «західних партнерів» (сучасна відмова виконати зобов'язання, взяті ними у Будапештському меморандумі), країни Східної Європи стали б самостійно зміцнюватися. Загалом очевидно, що в такому разі європейська геополітична сила сконцентрувалася б на її сході. Тому вже зараз думка про формування блоку Східноєвропейського союзу як альтернативи як космополітичному Заходу, так і Сходу є на стадії активної громадської дискусії та має своїх прихильників.

Є, однак, і негативні погляди щодо формування Балто-Чорноморського Союзу та участі України у ньому. Польський науковець Петро Кулар не бачить можливостей формування БЧС через те, що не всі потенційні країни-учасниці мають бажання брати участь у такому об'єднанні. Так, на його думку, частина країн проводить проросійську політику, а інші країни не зацікавлені альянсом цього типу (або взагалі будь-яким). Ті ж, які й висловлюють інтерес, є занадто слабкими, щоб на основі їх членства будувати союз, покликаний підвищити безпеку в регіоні [8].

На думку українського економіста Б. Гавришина, цей Союз є, на жаль, лише хорошою мрією, але не реальністю. Вдосконалення транспортної системи «Північ-Південь» явно бажане, але є недостатньою базою для об'єднання. Водночас він зазначає, що його цілі не є перешкодами для європейського вибору України. Навпаки, їх дієздатна функція зміцнить позицію України у відносинах з ЄС [5].

Незважаючи на те, що Україна підписала угоду про асоціацію з ЄС і є учасником низки європейських програм, вона залишається незахищеною. Адже програми ЄС та інші міжнародні інституції не розглядають основні виклики безпеці України. Проект «Інтермаріум» спрямований на організацію взаємної оборони в регіоні проти Москви. Така співпраця вже відбувається на двосторонній, а також і на багатосторонній основі між Україною, Польщею та Литвою. Між пострадянськими республіками Південного Кавказу, Східної Європи та державами Балтії є багато спільного, що вже сьогодні могло б привести до значної співпраці. Навіть більше, подібний пакт виграв би від значної симпатії до нього у країнах Скандинавії та на західних Балканах.

Вдале геостратегічне розміщення країн Балто-Чорноморського регіону, взаємодоповнюваність економік, спільність політичних інтересів та потреба у захисті власних кордонів – все це є мотивами поновлення Балто-Чорноморської співпраці.

Анексія Криму Росією та її гібридні дії проти України на Донбасі, посилення ісламістської загрози та загострення терористичних нападів у містах Європи, Brexit та успіх виборів євросептичних партій, зміцнення Вишеградської четвірки та зміна політичних еліт у США у поєднанні з подібними зусиллями лідерів Польщі та Хорватії на шляху розвитку партнерства між Адриатично-Балтійсько-Чорноморським регіоном можуть привести до швидких змін у геополітичному ландшафті Європи. А це, у свою чергу, може зробити проект «Інтермаріум» ще більш реалістичним.

Поєднання промислового та сільськогосподарського складників країн-учасниць та розвиток логістичної мережі дасть можливість такій співпраці процвітати. Балто-Чорноморський Союз також міг би стати посередницькою ланкою поновленого в недалекому майбутньому «Шовкового шляху». Тому можна сміливо казати, що цей альянс мав би значний економічний і політичний вплив у світі.

Висновки. Сучасна геополітична картина світу вимагає появи нових міжнародних акторів. Поновлений новий регіональний блок, який вже в зародку існував у V – XII ст., міг би використовувати всі можливості для розроблення альтернативної політики як такої. Виходячи з історії, шлях «із варяг у греки» вже був своєрідним bastionом проти деспотизму зі Сходу. В су-

часних реаліях Балто-Чорноморське співробітництво могло би знову об'єднати країни регіону з конкретною метою – розширення економічної співпраці між ними та збереження ідентичності їх як національних держав. Але це стане можливим лише тоді, коли країни Балтійського та Чорного морів будуть самі шукати спосіб боротьби за спільні інтереси і не будуть шукати гарантії безпеки окремо.

Балто-Чорноморський Союз – цілком імовірно майбутнє. Цей союз дійсно здатний зупинити події, які зараз є на сході Європи, а також процес самогубства Західного світу. Навіть більше, цей союз міг би стати реальною перспективою в економічній сфері з урахуванням природно-ресурсного, виробничого, технологічного та інтелектуального потенціалу кожного з його окремих членів, а також вигідного географічного положення та культурних зв'язків. Ще один важливий аспект БЧС – це якісний прорив у економічному, демографічному та військовому потенціалах, які мають великі перспективи для реалізації в житті в результаті об'єднання зусиль його учасників.

Бібліографічний список:

1. Липа Ю. Призначення України. Львів, 1992. 272 с.
2. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського Союзу і пострадянський простір. Історія. № 5 (131) вересень-жовтень. 2014. С. 87–92.
3. Oleksiy Volovych. The Baltic-Black Sea Union: Prospects of Realization // Borysfen Intel. URL: <http://bintel.com.ua/en/article/volodich-balto>
4. Мартинюк В. Балто-Чорноморський Союз: проблеми сьогодення та перспективи розвитку / INTERMARUM: історія, політика, культура. 2015. Вип. 2. С. 130–142.
5. Bohdan Hawrylyshyn. From East-West to North-South: Moscow's Actions in Ukraine Reignite Talk of a Baltic-Black Sea Union. // Institute for Economic Research and Policy Consulting. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2000/WP_eng.pdf
6. Andreas Umland How to Solve Ukraine's Security Dilemma. The Case for a New Security Pact between the Baltic and Black Seas // Atlantic Council. URL: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-to-solve-ukraine-s-security-dilemma>
7. Генрих Тенди Мечта о Балто-Черноморском Союзе. Найдется ли место Украине? / MigNews. URL: <http://mignews.com.ua/avtor/blogs/8548233.html>
8. Piotr Kular Między morze-Utopia czy alternatywa // Bramaby. URL: <http://bramaby.com/pl/blog/intermarium/3731.html>
9. Рудницька У. Перспективи Балтійсько-Чорноморської регіональної співпраці в умовах українсько-російського конфлікту // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1/2 (25/26) 2015. URL: <http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/05/1-2-25-26-2015.pdf>

References:

1. Lypa, Yu. (1992), *Przyznaczenia Ukrainy* [Mission of Ukraine], Prosvita, Lviv, Ukraine.
2. Levyk, B. (2014), "Concept of the Baltic-Black Sea Union and the Post-Soviet Space", *Istoriia*, vol. 5 (131), veresen-zhovten, pp. 87-92.
3. Oleksiy Volovych. The Baltic-Black Sea Union: Prospects of Realization // Borysfen Intel. URL: <http://bintel.com.ua/en/article/volodich-balto>
4. Martyniuk, V. (2015), "The Baltic-Black Sea Union: The Problems of the Present and the Development Prospects", *INTERMARUM: istoriia, polityka, kultura*, no. 2, pp. 130-142.
5. Bohdan Hawrylyshyn. From East-West to North-South: Moscow's Actions in Ukraine Reignite Talk of a Baltic-Black Sea Union. // Institute for Economic Research and Policy Consulting. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2000/WP_eng.pdf
6. Andreas Umland How to Solve Ukraine's Security Dilemma. The Case for a New Security Pact between the Baltic and Black Seas // Atlantic Council. URL: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-to-solve-ukraine-s-security-dilemma>
7. Tandy, Henrykh. "The Dream of the Baltic-Black Sea Union. Is There a Place for Ukraine?", *MigNews*. URL: <http://mignews.com.ua/avtor/blogs/8548233.html>
8. Piotr Kular Między morze-Utopia czy alternatywa // Bramaby. URL: <http://bramaby.com/pl/blog/intermarium/3731.html>
9. Rudnytska, U. (2015), "Prospects for the Baltic-Black Sea Regional Cooperation in the Context of the Ukrainian-Russian Conflict", *VISNYK NTUU "KPI". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, no. 1/2 (25/26) URL: <http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/05/1-2-25-26-2015.pdf>

Sarnatskyi O.P.

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at International Economic Relations Department,
Zaporizhzhia National Technical University

Myhlovets N.O.

Student,
Zaporizhzhia National Technical University

BALTIC-BLACK SEA COOPERATION AS AN ALTERNATIVE INTEGRATION DIRECTION FOR UKRAINE

The value of the Baltic-Black Sea region for the Ukrainian economy through the prism of globalization processes has been analysed in the article. In the realities of the modern world, the existence of a country without active foreign political and economic activity is impossible. The main task for any state, above all, should be its own choice of the vector of cooperation and integration in the world. Today, Ukraine is on the divide of two powerful international actors: Russian Federation and so-called Western World. The inability of the authorities to choose a particular direction of integration and to develop its own international relations in the selected direction caused conflicts, both internal and external. There are many critics of European integration and also pro-Russian approach. At a time when the European Union, whose stability has shaken through BREXIT, has been unsuccessful in solving the problems of refugees and terrorism, and the Russian Federation, playing on Western contradictions, is increasingly spreading its influence in the world, the idea of creating an alliance in the Baltic-Black Sea region becomes more urgent than ever, as well as the need to form new geopolitical directions. In modern realities, the Baltic-Black Sea cooperation could reunite the countries of the region with the specific purpose of expanding economic cooperation between them and preserving their identity as national states. But this would only be possible if the countries of the Baltic and Black Seas are themselves looking for a way to fight for common interests and don't seek security guarantees separately. In this context, a study of the potential of the Baltic-Black Sea region (BBR) and the creation of the Baltic-Black Sea Union (BBU) as an alternative integration vector for Ukraine are of current interest. In addition, this investigation outlines the role of the BBU in the foreign economic activity of Ukraine. The prospects of strengthening of foreign economic links and Ukraine's positions in the international arena with participation in the BBU have been highlighted.